

боротьби з корупцією. Водночас, і Заходу, необхідно змінюватися, оскільки він виявився вразливим для російських технологій «гібридної» війни і недооцінює ступінь російської експансії в Україні, а тому визначитись у спільних з Україною інтересах, надаючи вагомішу допомогу на всіх напрямках.

Безперечно, що західна цивілізація – це «єдність різних». Сьогодні вона піддається критиці та випробуванням глобалізації. Україні потрібно пройти свій шлях, керуючись принципом «чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь». Стати частиною західної цивілізації – це болісні реформи і тривалі ментальні зміни. Однак це надійний шлях до становлення спільного ціннісного та культурного кордону на Сході України, що дозволить позбутися міжцивілізаційних зламів та конфліктів.

УДК 327.364:37.091.3

НАУКОВИЙ ДОРОБОК Й. ГАЛЬТУНГА У ВИКЛАДАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «РОЗБУДОВА МИРУ»

І. Г. Паніна

Рівень конфліктогенності у світі не знижується з роками, тому дослідження війни та миру не втрачають своєї актуальності в ХХІ ст. За період з 2011 по 2019 рр. кількість протестів і локальних конфліктів по всьому світу лише збільшується. Агресія Російської Федерації на сході України, що триває з різною інтенсивністю вже сьомий рік, знекровлює нашу державу, створює постійну напругу й ризик повномасштабної війни. Котрий рік поспіль Україна асоціюється з війною і опиняється в одному переліку з Нігерією, Венесуелою, Сирією. Так, у 2019 р. Україна була на 150-му місці зі 163-х можливих за Індексом глобального миру (Global Peace Index); у 2020 р. наша держава опинилася на 148-му місці. Економічні збитки експертами Global Peace Index оцінюються в розмірі 11% ВВП на рік.

У таких умовах нагальною потребою є не лише патріотичне виховання і медійна грамотність, а й усвідомлення населенням того факту, що збройний конфлікт в Україні не матиме швидкого вирішення, і процес миробудівництва триватиме не одне десятиліття. Отже, суспільству необхідні фахівці, спроможні працювати в умовах конфлікту, управляти конфліктом та використовувати різні засоби комунікації для врегулювання конфлікту. Саме такий фокус має освітня програма «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання». Враховуючи амбітну мету, важливим освітнім компонентом виступає дисципліна «Розбудова миру», в результаті вивчення якої здобувачі ознайомлюються з основними теоретичними підходами у галузі знань про мир і конфлікти, аналізують моделі запобігання конфліктам, інструменти врегулювання конфліктів, моделі підтримання, встановлення миру та миробудівництва, а також набувають практичних навичок щодо вироблення механізмів врегулювання конфліктів і ухвалення відповідних рішень.

Основою зазначеної дисципліни є теоретичне підґрунтя, значна частина якого була розроблена західними науковцями й експертами в рамках студій з дослідження проблем миру й конфлікту (англ. Peace and Conflict Studies). Непересічною особистістю і ключовою фігурою в академічному середовищі фахівців з проблем миру і конфліктів є Йоганн Гальтунг – професор мирних студій Американського університету, Колумбійського університету, університетів Рітсмайкен, Тромсе і Віттен. Він відомий як засновник міжнародного інституту досліджень миру і журналу «Дослідження миру», директор мережі з питань миру, розвитку та довкілля «ТРАНССЕНД: мир і розвиток». Цей норвезький дослідник є автором понад 60 книг і 1000 фахових статей, відзначений численними преміями та нагородами, був учасником врегулювання понад 20 внутрішніх і міжнародних конфліктів. Зокрема, можна виділити посередництво Й. Гальтунга в конфлікті між

Еквадором та Перу, громадянській війні в Анголі, Сомалі, М'янмі, що врятувало людські життя й сприяло позитивній динаміці в конфліктному врегулюванні.

Концепція дослідника була створена в роки «холодної війни», відповідно, Й. Гальтунг орієнтувався на реалії біполярного світу. Втім, його колосальний науковий доробок був доповнений у 2000-х рр. і не втратив своєї актуальності навіть сьогодні. Й. Гальтунг є автором таких понять, як «негативний мир» та «позитивний мир», «АВС»-трикутник конфлікту, «пряме насилля», «структурне насилля» та «культура насилля», вченим розроблена типологія конфліктів і метод transcend, тобто розв'язання конфлікту ненасильницькими засобами, зокрема, шляхом розвитку діалогу та медіації.

Наступні ідеї Й. Гальтунга є актуальними, важливими та доцільними для сучасного розуміння здобувачами миру, конфлікту, особливостей процесу розбудови миру:

1. Сьогодні немає підстав говорити про позитивний мир у світі або окремих регіонах, зменшення проявів прямого чи структурного насилля. Концепція позитивного миру не може бути реалізована сьогодні, адже для її повноцінного втілення необхідні кардинальні структурні зміни як на рівні держав, так і на рівні міжнародної системи. З іншого боку, не можна бути впевненими в тому, що ідея співпраці та розбудови позитивного миру за теорією Й. Гальтунга не стануть основою в майбутньому. Приклади застосування окремих елементів концепції позитивного миру як всередині держав, так і на міжнародній арені існують. Кооперація та співпраця відбуваються навіть між тими державами, що колись були ворогами або виступали у ролі жертви та насильника. Класичний приклад – відносини між Німеччиною та Францією, Німеччиною та Польщею після Другої світової війни. Із колишніх ворогів вони перетворилися на партнерів, які об'єднали свої зусилля та ресурси в рамках Європейського Союзу.

2. Позитивний мир залишається певним ідеалом, до якого варто прагнути, але цілком нормальним явищем у постбіполярних міжнародних відносинах є недосконалий і неповний негативний мир. У сучасній практиці активно впроваджується концепція негативного миру, тобто обмеження застосування прямого насилля (наприклад, застосування санкцій чи прямої військової сили з метою розведення або стримання конфліктуючих сторін, використання поліцейського апарату й судової системи для обмеження чи покарання насильницьких дій в державі). Головний мінус негативного миру – він не вирішує причин конфлікту, а лише завершує чи стримує відкриту фазу і не виключає можливість прямого зіткнення.

3. До сьогодні активно застосовуються визначені Й. Гальтунгом такі типи насилля, як пряме, структурне й культурне насилля. Люди досі починають війни та застосовують силу для вирішення конфліктів, що є ілюстрацією реалізації прямого насилля. Культурне насилля полягає у легітимізації насилля через окремі аспекти культури. Ми є свідками поширення голоду, дискримінації, розриву між рівнем доступу до ресурсів та благ для бідних та багатих, тобто соціальної нерівності – проявів структурного насилля. Звільнення від структурного насилля сприяє підтриманню миру. Воно допомагає людству розвиватися в напрямку справедливого правосуддя, яке в свою чергу здатне трансформувати конфлікт мирними засобами. Свобода від структурного насилля формує курс суспільства, необхідний для посилення миру.

4. За Й. Гальтунгом, насилля постійно видозмінюється: з'являються нові засоби та способи спричинити шкоду, тобто інструментарій насилля постійно вдосконалюється, тому необхідно постійно чітко визначати для суспільства і системи міжнародних відносин, що таке мир; формувати єдиний наратив у цій сфері.

5. Й. Гальтунг виділяє кілька шляхів розв'язання конфлікту: перемога однієї із сторін; уникнення (відмова сторін від задоволення власних цілей як коротко-, так і довготривала); компроміс (взаємовигідні поступки); перенесення або transcend (переосмислення конфліктної ситуації, націлене на викорінення протиріччя). Дослідник визначає найкращим шляхом проводити мирну трансформацію конфлікту до етапу насилля на основі співчуття, ненасилля і творчості. У сучасній практиці розбудови миру активно використовуються

ненасильницькі методи врегулювання конфліктів, характерні для моделі трансформації конфлікту Й. Гальтунга: медіація, арбітраж, переговори тощо. Метод Гальтунга, або метод transcend полягає в трьохетапному підході до мирної трансформації конфлікту, результатом якої має стати нова реальність:

- укріплення довіри (медіатор визначає цілі сторін конфлікту, страхи й побоювання, щоб завоювати довіру);

- відносини взаємності (медіатор, маючи час, розділяє законні й незаконні цілі й запити сторін конфлікту);

- ідентифікація розриву (медіатор намагається подолати розрив між усіма законними, але суперечливими цілями сторін шляхом взаємно прийнятних і бажаних рішень для майбутнього).

Отже, трансформація конфлікту, за Й. Гальтунгом, базується на зосередженні уваги на питаннях культури, структури, зацікавлених особах і знаходженні для усіх сторін привабливих цілей і способів вирішення протиріччя.

Розуміння в рамках навчальної дисципліни «Розбудова миру» змісту розглянутих вище категорій і підходів допомагають здобувачам не лише критично осмислювати й аналізувати глобальні процеси, міжнародні та інтернаціоналізовані конфлікти, а й пропонувати підходи до вирішення таких проблем, в т. ч. альтернативні.

Таким чином, ідеї та науковий доробок Й. Гальтунга зберігає свою актуальність і значимість як розширений погляд на миротворчу діяльність і основа фахової підготовки фахівців у галузі міжнародних відносин. Акцент на переході від структури примусу і насилля до культури миру, механізм розв'язання конфлікту, побудований на трансформації самої суспільної системи, у сучасних умовах може знайти своє вдале застосування, зокрема, і в питанні конфліктного врегулювання в Україні. Роботи Й. Гальтунга привертають увагу до багатовимірності конфлікту й можуть бути корисними для моделювання міжнародних відносин, адже акцентується увага на тих аспектах, які часто недооцінюються.

УДК: 327.82

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ: СУВЕРЕНІТЕТ, НЕЙТРАЛІТЕТ ТА СПІЛЬНА ЗОВНІШНЯ ТА БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА

М. І. Прихненко

Незважаючи на те, що традиційно, базовою метою формування європейської інтеграційної моделі у вигляді сучасного Європейського Союзу вважається економічний розвиток європейських держав, політичними мотивами європейської спроби колективізувати та свого роду централізувати діяльність держав-членів організації (перейти на політичний рівень інтеграції) – є викорінення військового виміру ведення політики на континенті. Таке прагнення пов'язано із постійними станом війни в якому Європа знаходилася як до встановлення Вестфальської системи міжнародних відносин так і після неї. Першими спробами колективного вирішення військових проблем стала Віденська система міжнародних відносин в основі якої знаходився «концерт європейських держав». Надалі дана інтеграційна модель розвивалася в ідеях пан-європи та системи колективної безпеки в Європі, створенні Європейського співтовариства вугілля і сталі, Європейського економічного союзу та сучасного Європейського Союзу із ідеєю Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) [5]. Відповідно, «історичний чинник війни» робить СЗБП невід'ємною частиною фундаменту архітектури європейської інтеграції. Особливо актуальним це питання стає сьогодні, коли в Європі та світі підсилюється конфліктний